

plan miasta (il. 12)²⁵. Ten rękopiśmienny dokument ma wygląd graficznie niedokończonego, przynajmniej to można powiedzieć o jego „pustej” górnej części.

Kilka sytuacyjnych planów Równego z okresu końca XVIII – początku XIX stulecia zostało odnalezionych w czasie opracowania zbiorów RGWIA. Najciekawszy jest odrębny zbiór, dokładnie datowany, pod tytułem „Plany miast Imperium Rosyjskiego, zebrane na jasnie wielmożne polecenie w 1798 roku”, w którym wśród innych planów miast Wołyńskiej, Podolskiej, Noworosyjskiej oraz Małorosyjskiej gubernii jest zachowany i rękopiśmienny plan Równego²⁶ (rys. 13). W porównaniu z wyżej scharakteryzowanymi dokumentami ze zbiorów RGIA ten plan jest bardziej uproszczony, a w dodanym opisanu budowli publicznych liczy tylko 14 pozycji.

W tym samym archiwum znajduje się także atlas Guberni Wołyńskiej, datowany na 1798 r., gdzie też jest plan Równego²⁷. Osobliwość tego kompedium kartograficznego polega na tym, że zawiera on generalne opisanie Guberni, tabele z oznaczaniem ilości budowli oraz mieszkańców, a także szereg rysunków charakterystycznych budowli gubernialnego miasta Żytomierza.

W innym, nieco skromniejszym atlasie Guberni Wołyńskiej w sposób niezwykły podano plany 13 miast – każdy plan zajmuje dwie strony²⁸. Wśród nich znajduje się również plan Równego (il. 14). Interesujący jest fakt, że w dedykacji do tego atlasu podano nazwisko jego wykonawcy, wołyńskiego gubernialnego mierniczego Wasyla Kudriawcowa. Wydaje się więc, że ta osoba była tak czy inaczej związana z wykonaniem także innych planów miast z terenu guberni w końcu XVIII i na początku XIX w. Jeszcze jeden plan rękopiśmienny ze zbiorów RGWIA przedstawia nie tylko miasto, ale i dosyć sporą przestrzeń otaczającego terytorium²⁹. Ten plan

sporządzono w bardzo drobnej skali, dlatego miasto pokazano dość ogólnie.

Sporządzenie urbanistyczno-inwentaryzacyjnych planów oraz ich wielokrotne kopiowanie dokonywało się w różnych celach. Najgłówniejszą chyba z nich było stworzenie materiału wyjściowego dla przygotowania przedsięwzięć zmierzających do uporządkowania, zagospodarowania i zabudowy Równego, które przed tym kształtowało się w ciągu kilku stuleci głównie w sposób żywiołowy. Jak wiemy, administracja rosyjska jeszcze za czasów panowania Katarzyny II miała zamiar sporządzić dla wszystkich miast imperium nowe generalne plany zagospodarowania, które odpowiadałyby zasadom precyzyjnej i nawet nadmiernej regularności, uporządkowaniu funkcji oraz kompozycyjnej jednolitości.

Dłuższy czas Równe pozostawało poza tym procesem. Jednak wielki pożar, który wydarzył się 10 czerwca 1819 roku, zniszczył sporą część miasta na północ i wschód od rynku. Niszczące konsekwencje pożaru były zanotowane nawet na specjalnie sporządzonym planie miasta³⁰ (il.15). Zasadniczą kwestią była odbudowa sporej części starego miasta. Najpierw podjął tę sprawę z polecenia księżnej Lubomirskiej wyżej wspomniany nadworny architekt Boruingon, ograniczając się w swojej projektowanej propozycji tylko do spalonej strefy staromiejskiej³¹ (il.16). I chociaż w całości była ona uzgodniona w różnych instancjach, w szczególności z petersburskim architektem rządowym radcą Wiliamem Geste, już na ostatnim etapie 30 czerwca 1823 roku projekt został niespodziewanie odrzucony przez samego imperatora Aleksandra I z rozkazem opracowania nowego wariantu, który miałby uporządkować całe miasto, a nie tylko wydzieloną jego część. Sprawa ta, zlecona teraz urzędnikom gubernialnym, przewlekała się z powodu różnych okoliczności biurokratycznych.

²⁵ RGIA, zespół 1293, opis 166, Woł., sprawa nr 77, arkusz 1, *Plan goroda Rovna*.

²⁶ RGWIA, zespół „Voenno-Učenyj Arhiv” (dalej VUA), sprawa nr 21528 (Plany gorodov Rossijskoj Imperii, sobrannye po vysocajszemu povelenu w 1798 godu), cz. V (Volynskaâ guberniâ), arkusz 75, *Plan goroda Rovnogo*. W archiwalnym opisanu podano datę sporządzenia – 1798 r., co budzi wątpliwości ze względu na oczywistą wtórność tego dokumentu.

²⁷ RGWIA, zespół VUA, sprawa nr 21277 (*Atlas Volynskoj gubernii dwenadcati powetov sočiněn w sootvetstwie s vysocajšego soizvoleniâ w Żytomire pri gubernskoj czertiożnoj 1798 goda*), arkusz 29.

²⁸ RGWIA, zespół VUA, sprawa nr 21551 (*Atlas Volynskoj gubernii*), arkusz 21-22. Zwraca na siebie uwagę dedykacja na tytuł za podpisem autora atlasu: *Evo Veličestvu Aleksandru I Im-*

peratoru i Samoderżcu Vserosijskomu sej trud s vsieglubočajšym počeniem voznak nižajszego blagodarenia posviaščает vsepodannejšyj rab Vasilij Kudrâvcov volynskoj gubernii zemlemer.

²⁹ RGWIA, zespół 418, 1, sprawa nr 674, 1-2, *Plan g. Rovno Volynskoj gubernii s okrestnostami*. Autorzy: Tieplov i Duplakov. Skala 1: 21000.

³⁰ RGIA, zespół 1287, opis 8, sprawa nr 10, arkusz 27, *Plan povetovogo goroda Rovna*. Na dokumencie znajduje się podpis autora *gubernskij zemlemer i kavalier Kudrâvcev*. W odróżnieniu od poprzednich planów ten dokument demonstrowa starania autora oznaczyć wszystkie budowle w spalonej części miasta. Lista obiektów zawiera ogółem 31 pozycji, włącznie „staroe mesto pogoreloje”.

³¹ RGIA, zespół 1287, opis 8, sprawa nr 10, arkusz 26.

³² RGIA, zespół 1287, opis 8, sprawa nr 10, arkusz 21.

14. Równe. Plan sytuacyjny, 1810 r., repr. ze zbiorów RGVA (zespół VUA, sprawa nr 21551 *Atlas Wołyńskiej gubernii*, arkusz 21-22)

14. Rivne. Location plan, 1810, repr. from the RGVA collection (group VUA, case no 21551 *Atlas Wołyńskiej gubernii*, sheet 21-22)

Skorygowana wersja planu generalnego po raz drugi trafiła do W. Geste jesienią 1830 r. który zapiniował projekt pisząc m.in. że miasto Równe „... jest zbudowane według tamtejszego zwyczaju, który z powodu ciasnoty oraz nieprawidłowości [jest] dosyć niebezpieczne na wypadek pożaru, ale wszelka zmiana w mieście jest zbyt kłopotliwa i będzie trudna dla mieszkańców, którzy rzeczywiście są zainteresowani nie tylko we własnej budowlu, lecz również i w ziemi, która przez nich kupuje się, a moim zdaniem, lepiej pozostawić plan w stanie niniejszym, ponieważ usytuowanie tego miasta jest nieregularne i podzielone jeziorami, rzekami i błotami”³².

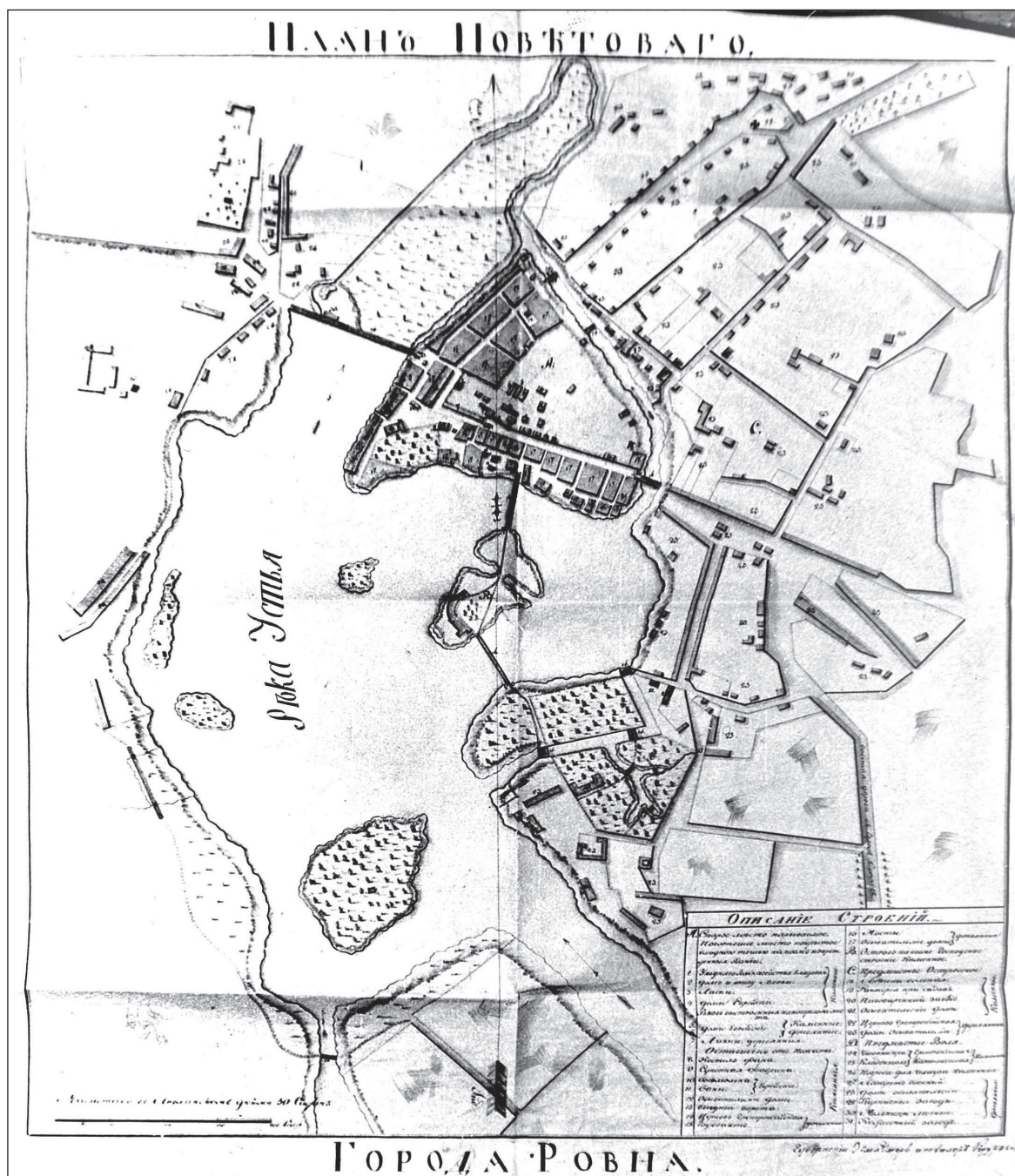
Niedługo W. Geste zmarł i sprawa znów została odłożona. Dopiero 3 marca 1845 r. ostateczna wersja pierwszego planu generalnego Równego wreszcie została wysłana do Petersburga do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z podpisem kijowskiego, podolskiego i wołyńskiego generał-gubernatora Dymitra Bibikowa z podsumowaniem, że plan będzie

„wygodny w doprowadzeniu do wykonania”, i że jest on uzgodniony z właścicielem miasta Kazimierzem Lubomirskim oraz uwzględnia niniejszy stan miasta³³.

Do planu dołączono dosyć interesujące „opisanie miasta Rowna” żeby zacytować główne jego fragmenty: „1) Miejsce położenia miasta Równego jest na nizinie, po obydwu stronach rzeczki Gostwicy. Właściwość ziemi, na której miasto się znajduje, jest piaszczysta zmieszana w dużym stopniu z gliną. W tym dworów 450. Mieszkańców męskiej płci 3063, żeńskiej 2619, a wogóle 5682. Do budowania wykorzystują przeważnie drewno sosnowe, jodłowe, dębowe i osinowe, które znajduje się licznie w pobliżu dokoła miasta Równego. W okolicach miasta brak kamienia, który jest zastępowany cegłą wyrabianą tuż w mieście i otrzymywaną przez mieszkańców po przystępnej cenie. 2) Sąsiednie ziemie należące do właściciela miasta księcia Kazimierza Lubomirskiego są na wzgórzach. 3) Miejsca dla

³² RGIA, zespół 1287, opis 39, sprawa nr 140, arkusz 1.

³³ RGIA, zespół 1287, opis 39, sprawa nr 140, arkusz 5 - 5zw.

15. Równe. Plan sytuacyjny z zadokumentowanymi konsekwencjami pożaru 1819 r., repr. ze zbiorów RGIA (zespół 1287, opis 8, sprawa nr 10, arkusz 27)

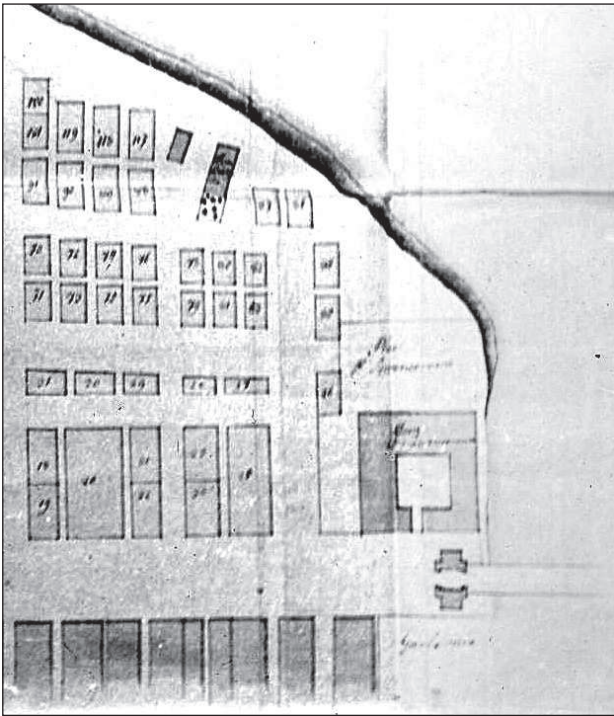
15. Rivne. Location plan with documented consequences of the fire of 1819, repr. from the RGIA collection (group 1287, description 8, case no 10, sheet 27)

budowania domów oraz dla poszerzenia miasta są ze wszystkich stron wygodne [...] 5) ...rzeczka Gostwica płynie przez miasto w formie stawu, a dalej w formie rzeczki, w pobliżu której nie ma wysokich brzegów i miejsc dla przystani statków. Głębokość rzeczki na stawie w niektórych miejscach podczas powodzi do czterech sążni, ale podczas suszy woda

opada na pólśażnia [...] 6) Sporządzony plan projektowany miasta Równego może być swobodnie realizowany w naturze stopniowo, według zasad dla zagospodarowania miast określonych. Tym bardziej że tylko niewielka liczba domów i budowli należy do zburzenia, a inne są zostawione w naturze na pierwotnych miejscach bez ich naruszenia”³⁴.

Opisanie za podpisem powiatowego mierniczego Potockiego.

³⁵ RGIA, zespół 1287, opis 39, sprawa nr 140, arkusz 6.

16. Równe. Projekt odbudowy spalonej części starego miasta wykonany przez architekta J.J. Bourguignona, 1819 r., repr. ze zbiorów RGIA (zespół 1287, opis 8, sprawa nr 10, arkusz 26)
 16. Rivne. Reconstruction design of the burnt part of the city prepared by the architect J.J. Bourguignon, 1819, repr. from the RGIA collection (group 1287, description 8, case no 10, sheet 26)

Do opisu była włączona także „Lista liczby mieszkańców miasta Rowna obu płci, sporządzona 28 listopada 1844 roku”³⁵ (tabela 1).

	Płci męskiej	Płci żeńskiej
Szlachciców rodowych	2	2
Szlachciców prostych	73	78
Duchowieństwa	13	4
Zakrystianów	2	1
Obywateli honorowych	4	2
Kupiectwa	46	39
Mieszczan chrześcijan	129	135
Mieszczan Żydów	1930	1912
Emerytowanych żołnierzy oraz ich żon	56	30
Bezterminowo zwolnionych ³⁶	10	4
Ludzi przydwornych	21	8
Obywateli	47	15
Chłopów ziemiańskich	372	380
Wojskowych kantonistów	12	-
Obcokrajowców	9	2
Nauczycieli gimnazjum rówieńskiego	27	7
Uczniów	315	-
Ogółem	3063	2619
Ogółem	5682	

³⁶ W oryginale: *biezsročno-otpusknyh*.

³⁷ RGIA, zespół 1287, opis 39, sprawa nr 140, arkusz 17-18.

³⁸ RGIA, zespół 1293, opis 166 Woł., sprawa nr 79, arkusz 1. *Plan Volynskoj gubernii goroda Rovna*. W tym samym archiwum i w tym samym zespole jest przechowywana także dokład-

Według dokumentów archiwalnych, mimo optymistycznej relacji generał-gubernatora, ani właściciel miasta książę Kazimierz Lubomirski, ani mieszkańcy nie byli zachwyceni tak daleko idącą planową przebudową, wyrażając niezadowolenie co do całego szeregu projektowych zmian. Szczególnie księcia Lubomirskiego nie zadowalała zaplanowana rozbiórka 10 budynków w celu oczyszczenia placu przed budowlą państwową, wyniesienie sobornej cerkwi Woskreseńskiej - Zmartwychwstania Pańskiego poza granice starego miasta, zburzenie części budynków przy ulicy w kierunku Basowego Kuta, oraz inne niestosowności, spowodowane niezgodnością planu projektowego z realnie już istniejącą infrastrukturą miejską³⁷. Jest jasne, że w swoim piśmie przewodnim Dymitr Bibikow świadomie ignoruje te protesty.

Jednak wszystkie zażalenia zostały pozostawione bez konsekwencji i 27 lipca 1845 r. pierwszy generalny plan zabudowania Równego był wreszcie zatwierdzony przez imperatora. Po lewej stronie w górnej części arkusza zamasytym pismem zaznaczono: *Byt' po siemu* - „Niech tak będzie. Mikołaj. Peterhof. 24 czerwca 1845 roku”³⁸ (il.17). Minał 26-y rok (!) od początku historii sporządzenia tego dokumentu projektowego.

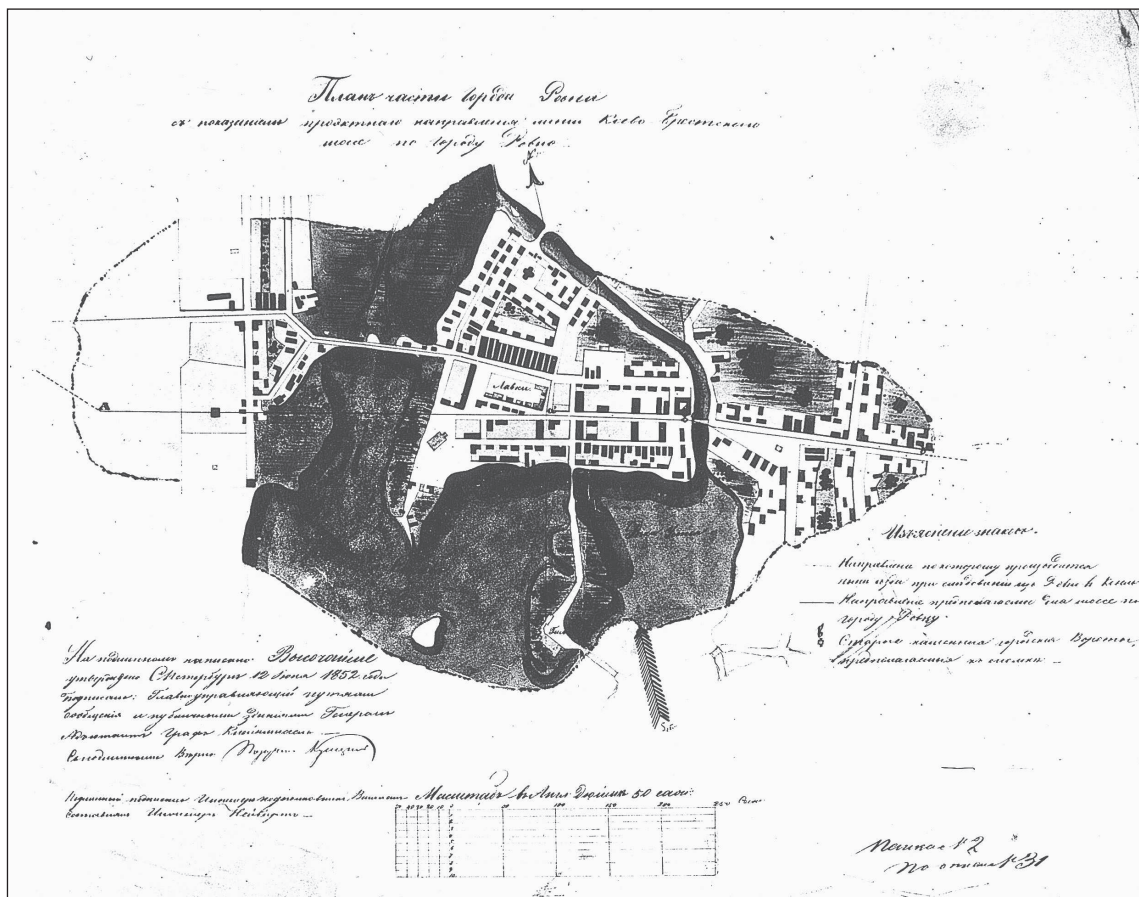
Kwestia skutków, jakie miał pierwszy generalny plan dla rozwoju Równego jest całkiem logiczna. Rzecz jasna, już próba uregulowania urbanistyki

na kopia oryginału (RGIA, zespół 1293, opis 166 Woł., sprawa nr 80, arkusz 1).

17. Równe. Pierwszy plan generalny zabudowania miasta, 1845 r., repr. ze zbiorów RGIA (zespół 1293, opis 166 Woł., sprawa nr 79, arkusz 1)

17. Rivne. First general city development plan, 1845, repr. from the RGIA collection (group 1293, description 166 Volyn, case no 79, sheet 1)

18. Równe. Plan śródmieścia z oznaczeniem nowego kierunku szosy tranzytowej, repr. ze zbiorów Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy w Kijowie – Centralnyj Derżavnyj Istoryčnyj Arhiv u Kyevu, dalej CDIAK (zespół 692, opis 1, sprawa nr 6765, arkusz 4)

18. Rivne. City centre plan with marked new transit road, repr. from the collection of the Central State Historic Archive of Ukraine in Kiev – Centralnyj Derżavnyj Istoryčnyj Arhiv u Kyevu, hereinafter referred to CDIAK (group 692, description 1, case no 6765, sheet 4)

miasta miała pozytywne znaczenie. Zostały wytyczone oddzielne ulice, w szczególności ulica Soborna na odcinku od dziś istniejącego domu towarowego do głównego korpusu Narodowego Uniwersytetu Gospodarki Wodnej i Przyrodznawstwa oraz ulica Szkolna. Częściowo był przebudowany rynek, lecz w całości pozostałe realia stanowczo stawiły opór wprowadzeniu zbyt idealizowanego układu urbanistycznego.

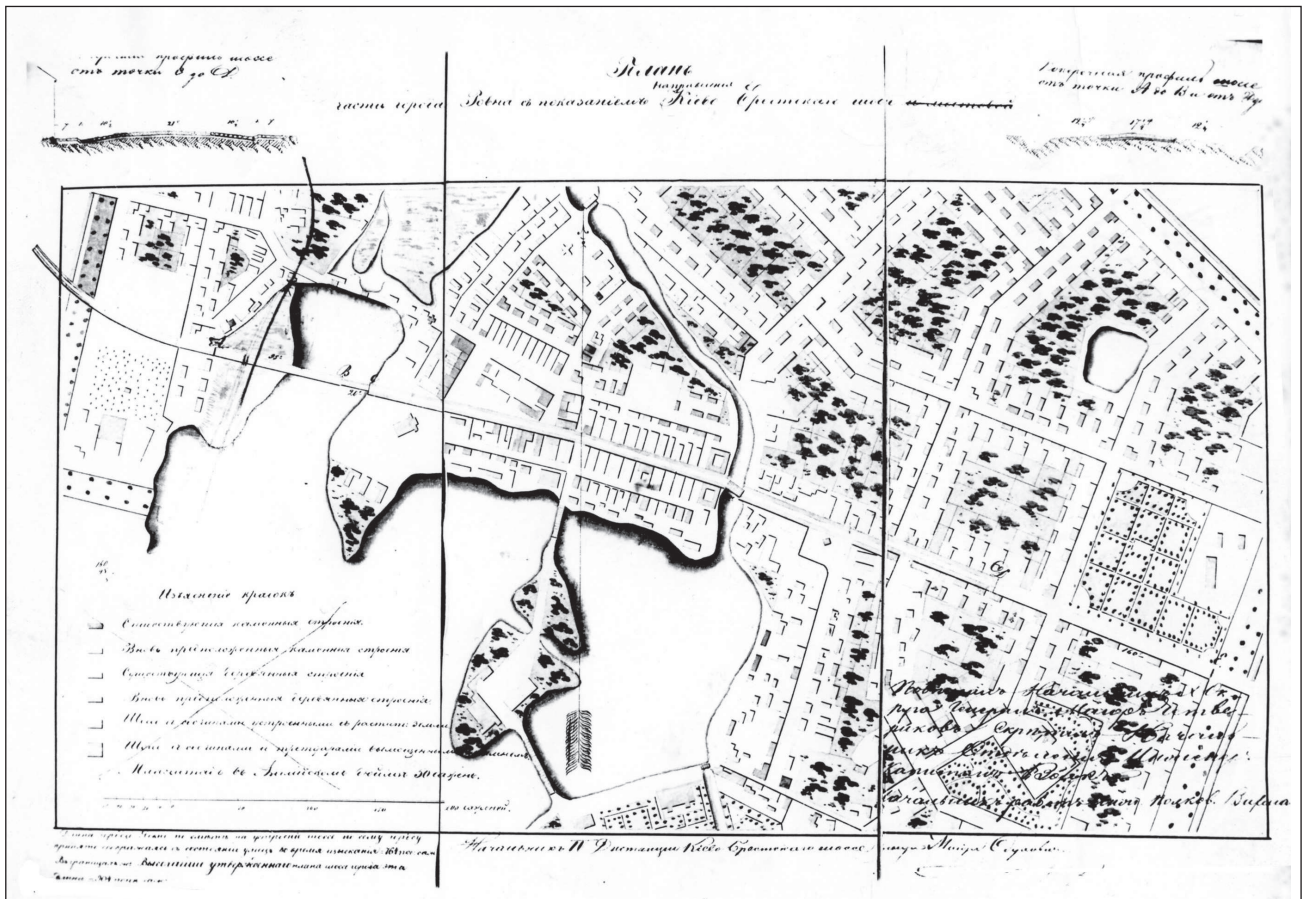
Już za parę lat budowa drogi Kijów – Brześć spowodowała powstanie miejskiej magistrali, nowego wiaduktu przez rzekę Ustia, a wskutek tego przyspieszony rozwój lewobrzeżnej części miasta (przedmieście Wola lub Dubieńskie), do której według planu generalnego przywiązywane było bardzo skromne znaczenie. Nie wytrzymała próby z rze-

czywistością zasada równomiernego podziału terytorium miasta dla dworków mieszczańskich z ogrodami warzywnymi. Jak i wcześniej w starej części centralnej miasta dominowała gęsta rzemieślniczo-handlowo-mieszkalna zabudowa, a w okolicach, jak i wcześniej, w ciągu całego wieku, i nawet później, były rozlokowane zwykłe wiejskie chaty.

W związku z budową szosy kijowsko-brzeskiej, zachowało się też kilka dokumentów kartograficznych. Jeden z nich (il.18) odtwarza centralną część miasta z naniesieniem starego i nowego kierunku ruchu tranzytowego przez Równe, a także dwie miejskie bramy, które zgodnie z potrzebami nowej komunikacji przewidywano zburzyć³⁹. Inny podobny dokument⁴⁰ (il. 19) utrwała już faktycznie wcielony projekt nowej drogi tranzytowej, przebiegają-

³⁹ Centralnyj Derżavnyj Istoryčnyj Arhiv u Kyevu (dalej CDIAK). – zespół 692, opis 1, sprawa nr 6765, arkusz 4. Plan časti goroda Rovno s pokazaniem proektnogo napravleniâ Kievo-Brestskogo šosse po gorodu Rovno. Kopia dukumentu, zatwierdzonego w Sankt – Petersburgu 12 czerwca 1852 roku.

⁴⁰ CDIAK, zespół 692, opis 1, sprawa nr 6765, arkusz 5-6, Plan časti goroda Rovno s pokazaniem napravleniâ Kievo-Brestskogo šosse.

19. Równe. Fragment pierwszego planu generalnego z utrwalonym kierunkiem nowej szosy, repr. ze zbiorów CDIAK (zespół 692, opis 1, sprawa nr 6765, arkusze 5-6)

19. Rivne. Fragment of the first general city plan with marked new road, repr. from the CDIAK collection (group 692, description 1, case no 6765, sheets 5-6)

cej przez centrum miasta, która była strategicznie ważna dla całego południowo-zachodniego regionu ówczesnej carskiej Rosji.

Później ta arteria komunikacyjna odegrała ważną rolę w rozwoju zachodniej części miasta. Po jej powstaniu, w 1887 roku, po obu stronach drogi zaczęto budować zespół koszar wojskowych dla pułku piechoty oraz dwóch brygad artyleryjskich⁴¹. Z punktu widzenia zamiarów rosyjskiej administracji wojskowej budowy fortyfikacji w Równem i jego okolicach, wielkie zainteresowanie badawcze wywołuje kilka dokumentów ze zbiorów Głównego Zarządu Inżynieryjnego RGWIA. To jest ogólna mapa miasta Równego z okolicami w dość drobnej skali (1:200 000)⁴², mapa z fortyfikacjami oraz pozycjami obronnymi dookoła miasta⁴³.

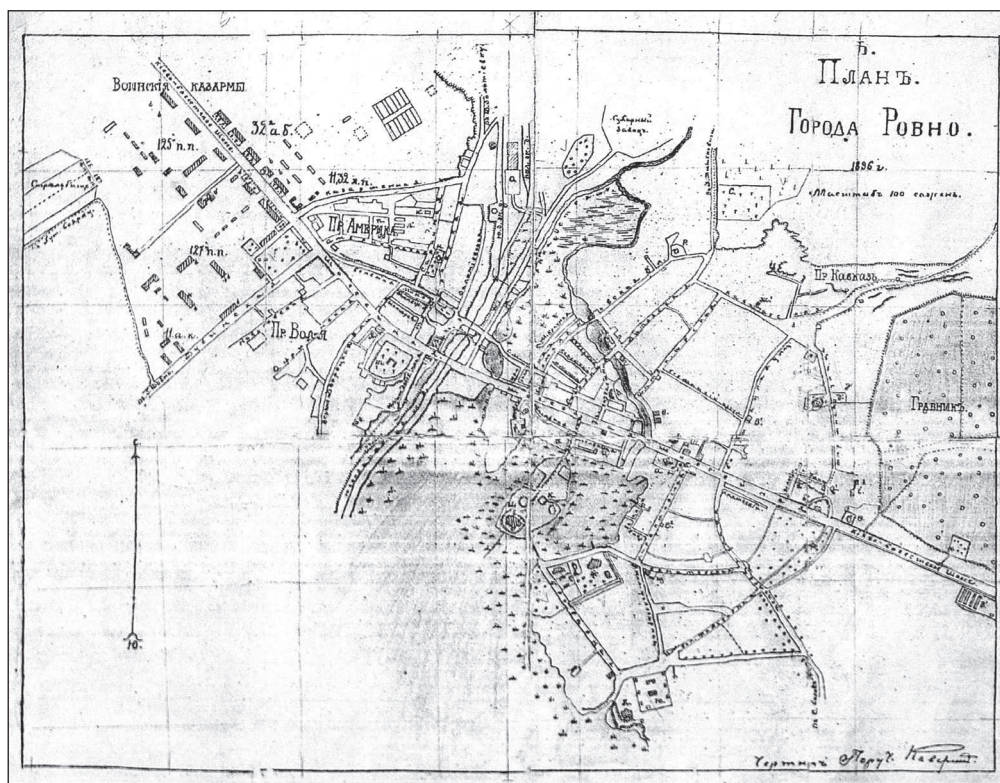
Szybki rozwój miasta w 2 poł. XIX w. spowodował zarzucenie pierwszego generalnego planu uregulowania miasta. Pojawiła się potrzeba ukształtowania nowego podejścia do zabudowania Równego, które miałyby z większym rozmachem uwzględnić istotne zmiany w strukturze miasta, spowodowane w dużym stopniu budową przez centrum drogi tranzytowej Kijów – Brześć. Jeszcze większe znaczenie miało otwarcie w roku 1873 kolei żelaznej w kierunku Zdołbuń-Równe-Brześć, a później Zdołbuń – Równe – Sarny. Istotnym bodźcem okazał się jeszcze jeden duży pożar w mieście, który wydarzył się w 1881 roku. W rezultacie znów została spalona spora część starego miasta, włącznie z najstarszą świątynią soborną – drewnianą cerkwią Woskresieńską - Zmartwychwstania Pańskiego⁴⁴.

⁴¹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. IX, Warszawa 1888, s. 818.

⁴² RGWIA, zespół 349 („Gławnoje inżyniernoje uprawlenie”), opis 45, sprawa nr 1250, Karta goroda Rovno, 1893 r.

⁴³ RGWIA, zespół 349, opis 45, sprawa nr 1291, Ukrieplennâ poziciâ goroda Rovno, 1906r., Skala 1: 42000, drukowany.

⁴⁴ Ilustrowany przewodnik po mieście Równem. Pod red. Tadeusza Górnickiego, Równe 1937, s.22.

22. Równe. Plan sytuacyjny, 1896 r., repr. ze zbiorów Równieńskiego Obwodowego Muzeum Krajoznawczego - Rivnens'kyj Oblasnyj Kraeznavčyj Muzej, (inw. nr 3340)

22. Rivne. Location plan, 1896, repr. from the Rivne District Sightseeing Museum - Rivnens'kyj Oblasnyj Kraeznavčyj Muzej, (file no 3340)

W 1889 r. pierwszym krokiem do opracowania nowego generalnego planu stało się sporządzenie planu miasta w ówczesnym jego stanie razem z proponowanymi zmianami⁴⁵ (rys. 20). Ten plan utrwalił wszystkie wówczas istniejące podstawowe budowle miasta, obiekty transportu oraz przemysłu, koszary wojskowe, cmentarz itp. Zanotował także granice miasta, potwierdzając przy tym, o ile wzrosło znaczenie lewobrzeżnego przedmieścia w porównaniu z tamtą skromną rolą, która była dla niego wówczas wyznaczona przez generalny plan z 1845 r. Zasługuje na uwagę to, że przedmieście otrzymało już charakterystyczny system rozplanowania, który zachował się do dzisiaj (ulice Dubeńska, Piotra Mohyły, Czernyszowa, Dworecka i inne). Zanotowano szereg obiektów, które przewidziano do likwidacji

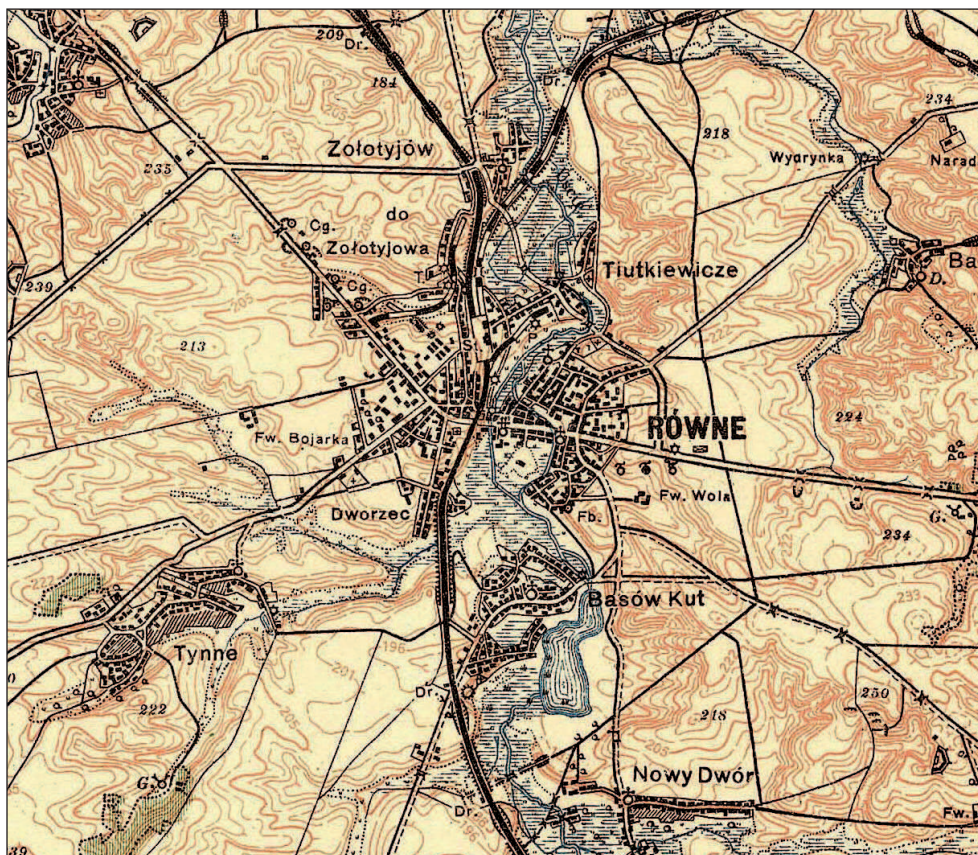
– kilka sklepów, kilka budynków mieszkalnych, obydwa stare cmentarze na Woli (prawosławny i rzymsko-katolicki). Natomiast planowano zbudować nowe obiekty, w szczególności cerkiew soborną na przedmieściu Ostrogskim, kaplicę na cmentarzu Dubeńskim, kuźnię, nowe sklepy na rynku, rzeźnię, garbarnię, nowe mosty i nawet nabrzeże przed budynkiem gimnazjum.

W późniejszych czasach nieco skorygowany plan z 1889 r. był wykorzystany do opracowania i oficjalnego zatwierdzenia drugiego planu generalnego. Akceptacja miała miejsce w 1892 r. (il. 21)⁴⁶. Jednak wniesione do niego zmiany ograniczyły się do zmian lokalnych. Tak więc została skorygowana granica miejska, wskutek czego dwór księcia Fryderyka Lubomirskiego „na górze” był faktycznie wydzielony

⁴⁵ RGIA, zespół 1293, opis 166 Vol., sprawa nr 84, arkusz 1, *Plan suščestwujúščego raspoloženiâ ujezdnogo goroda Rovno Volynskoj gubernii s pokazaniem predpolagajemogo uregulirovaniâ i rasprostranienijâ, a także izmienenij Vysočajše utverżdenogo plana w 1845 godu. Sostavljen w 1889 godu*. W prawym górnym rogu dokumentu zanotowano zatwierdzenie dokumentu: *Nastojąščij plan rassmotrien i odobren stroitiel'nym otdeleniem Volynskogo Gubernskogo pravleniâ po protokolu ot 4 dekabrya 1890 goda za № 207* („Niniejszy plan został rozpatrzone i uchwalony przez oddział budowniczy Wołyńskiego Gubernia-

lego Zarządu zgodnie z protokołem z dnia 4 grudnia 1890 roku nr 207”).

⁴⁶ RGIA, zespół 1293, opis 166 Woł., sprawa nr 84, arkusz 1, *Plan proektirovannogo raspoloženiâ ujezdnogo goroda Rovno Volynskoj gubernii* („Plan projektowego ulokowania miasta powiatowego Rowno Wołyńskiej gubernii”). W lewym górnym kącie napis: *Byt' po semu. 30 iülâ 1892 g. Petergof*, („Niech tak będzie. 30 lipca 1892 roku. Peterhof”). Nieco niżej znajduje się podpis „Ministr Spraw Wewnętrznych, sekretarz dworu Durnowo”.

23. Równe. Fragment mapy topograficznej. Druk i wydanie Instytutu Geograficznego, 1926, sprawdził w 1922 r. por.(ucznik) Obidowski. Ze zbiorów Autora

23. Rivne. Fragment of topographic map. Printed and issued by the Geographic Institute, 1926, verified in 1922 by lieutenant Obidowski. From the Author's collection

z obszaru miasta. W południowej części schematu miasta ostatecznie znikło to wytyczenie ulic, które było zaproponowane w planie z 1845 r. W pobliżu gimnazjum przewidywano zagospodarowanie ogrodu miejskiego.

Widocznie plan z 1892 r. w niektórych swoich częściach przestał być aktualny już niedługo po jego zatwierdzeniu, ponieważ w 1897 r. pojawiła się jego nowa wersja z korektami lokalnymi⁴⁷. I tak dwór Lubomirskiego znów powrócił w obręb miasta, na południu pojawiła się, chyba post-factum, winiarnia i gorzelnia, natomiast rzeźnia i garbarnia nie powstały na wskazanym miejscu w kierunku Barkaków. Znaczącą różnicą jest to, że projektowano o wiele szerszą ulicę nabrzeżną, która biegłaby od

wschodniego przedmieścia Ostrońskiego wzdłuż gimnazjum aż do południowego mostu zamkowego. Zachodnia część miasta była pokazana prawie bez żadnych zmian w porównaniu z planem 1892 r.

W kontekście starej kartografii rówieńskiej szczególnie interesujący jest sytuacyjny plan miasta z 1896 r., sporządzony przez niejakiego porucznika Kawerina i przechowywany teraz w zbiorach Równieńskiego Obwodowego Muzeum Krajoznawczego (il.22)⁴⁸.

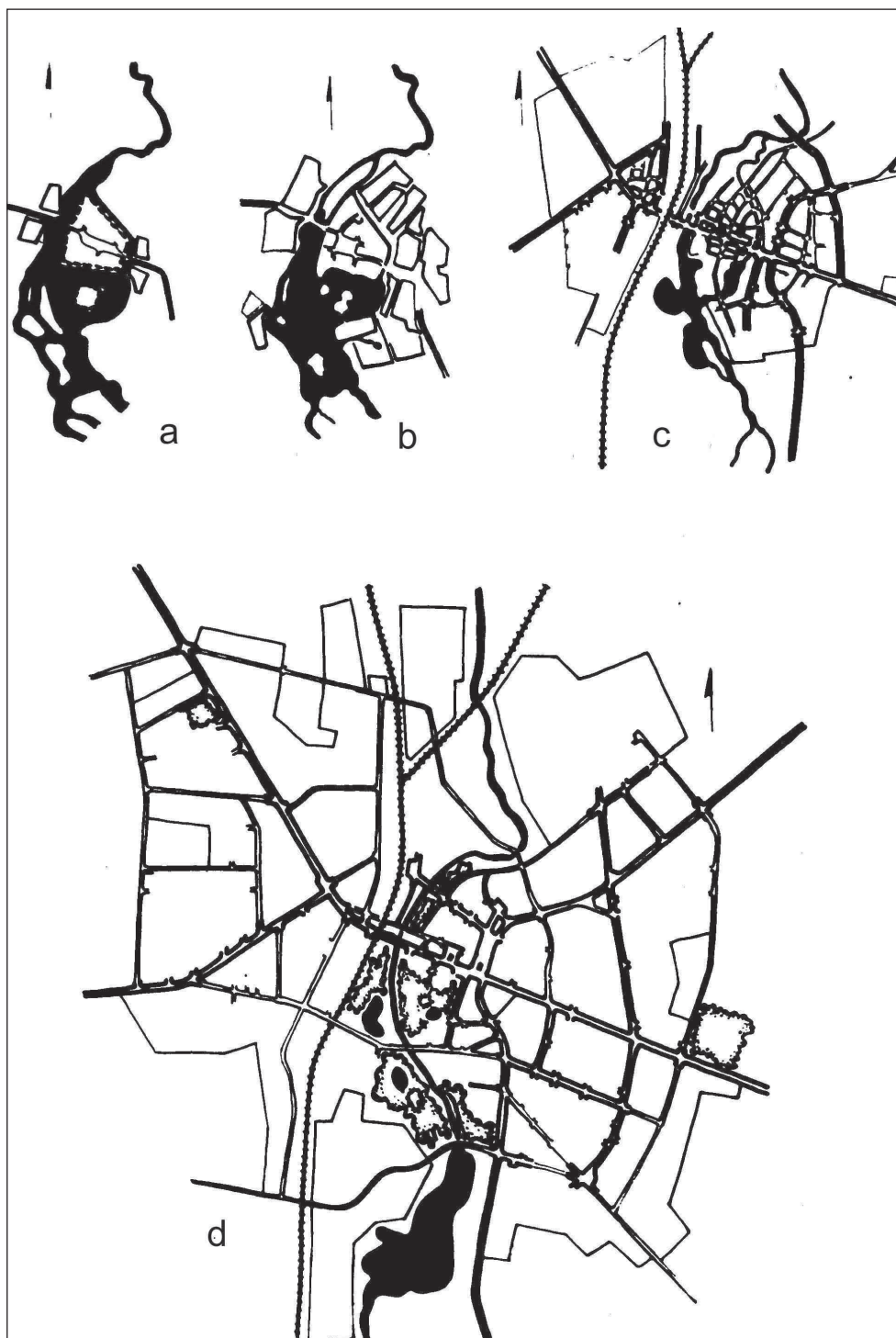
Analizując późniejsze plany miasta okresu międzywojennego, w szczególności polskojęzyczny plan Równego⁴⁹ i fragment mapy topograficznej (il.23)⁵⁰, które są datowane na początek lat 20-tych XX w., w porównaniu z wcześniejszymi źródłami

⁴⁷ RGIA, zespół 1424, opis 1, sprawa nr 264, arkusz 1. *Plan projektowanego ułożenia miasta powiatowego Rowno. Sporządzony 20 stycznia 1897 roku.*

⁴⁸ Rivnens'kyj Oblasnyj Kraeznavčyj Muzej (dalej ROKM), inw. nr 3340/dop. *Plan miasta Rowno. 1896 r. Skala 100 sażni* [w 1 calu – P.R.]. Plan został opublikowany na pierwszym forzacu książki: O.Pryšepa, *Vulyciamy Rivnogo: pogląd w mynule*. (Ulicami Równego: spojrzenie w przeszłość), Równe 2006.

⁴⁹ Deržavnyj Arhiv Rivnens'koj Oblasti, zespół 31, opis 1, sprawa nr 3965, arkusz 2-3, *Plan miasta Równego*. Skala 1:4200. W przypisie do tego planu: „Powierzchnia miasta wraz z przedmieściami Kaukazkiem, Cegielnią i Piekarowczyzną (Grabnikiem) wynosi około 275 hektarów. Według danych statystycznych ogólnego spisu ludności 1921 roku w mieście Równem zamieszkuje 18994 mężczyzn i 21976 kobiet w tym dzieci, co razem wynosi 40970 mieszkańców”.

⁵⁰ Kopia ze zbiorów Autora.

24. Równe. Ewolucja rozplanowania miejskiego, stan z: a. XV w., b. koniec XVIII w., c. koniec XIX w., d. koniec XX w.
Schematyczne opracowanie Autora

24. Rivne. Evolution of the city layout, state as of: a. 15th century, b. the end of the 18th century, c. the end of the 19th century, d. the end of the 20th century. Schematic study of the Author

kartograficznymi, możemy wysnuć zasadniczy wniosek, że na planach końca XVIII – początku XIX w. dość wyraźnie utrwalona jest ewolucja urbanistyczna Równego od jego stadium „embrionalnego” do początku epoki przemysłowej. Otóż, treść tej pierwszej grupy źródeł kartograficznych pozwala w ogólnych

cechach odtworzyć specyfikę przyrodniczo-krajo-
brazowej sytuacji Równego, istotę jego kompozycji urbanistycznej, osobliwości wewnętrznego rozplanowanego szkieletu oraz zewnętrznej komunikacyjnej łączności. Rzeczywiście, ten zbiór kartografii, chociaż nie wprost, odzwierciedla w sposób syntetyczny

prawie pięć wieków poprzedniej ewolucji (il.24). Jak na tak długi okres, podsumowanie jest dosyć doniosłe, chociaż w pewnym stopniu hipotetyczne.

Co się tyczy oficjalnie zatwierdzonych pierwszego (1845) i drugiego (w wersjach 1892 i 1897 r.), generalnych planów przekształcenia miasta, powinniśmy uznać ich dość skromną rolę w późniejszej rozbudowie Równego, chociaż sam fakt ich opracowania rzeczywiście był zjawiskiem bardzo interesującym. W pierwszym przypadku nie można było spodziewać się pełnego urzeczywistnienia projektowego pomysłu, polegającego tylko na idealnej regularności, i nie bardzo biorącego pod uwagę realną specyfikę miasta – przyrodniczą, gospodarczą, socjalną, historyczną itp. Drugi generalny plan okazał się bardziej pragmatyczny, lecz też możliwość jego realizacji była ograniczona.

Nie można nie podkreślić, że szczególnym negatywnym czynnikiem dla Równego okazał się stopniowy upadek rezydencji Lubomirskich, która przez długi czas określała oryginalność miejskiego obrazu architektonicznego. Dlatego dla następnej modernizacji miasta ważniejszymi czynnikami okazały się najpierw przeprowadzenie przez jego centrum strategicznej tranzytowej drogi Kijów – Brześć, a z czasem też kolei. Poważnym impulsem w dalszym rozwoju miasta w końcu XIX w. było umieszczenie tu garnizonu wojskowego, który zajął obszar prawie czterokrotnie większy od terytorium miasta w obrębie starych fortyfikacji miejskich.

Współczesne miasto Równe w starej swej części zachowało główne cechy struktury przestrzennej, tworzonej stopniowo od pierwszej jego lokacji w końcu XV w. do teraźniejszości.

*Prof. dr arch. Petro Rychkov
Kierownik Katedry Architektury
Wydział Architektury i Budownictwa
Narodowego Uniwersytetu
Gospodarki Wodnej i Przyrodoznawstwa
w Równem (Ukraina)*

CARTOGRAPHY OF RIVNE CITY OF 18TH - 19TH CENTURIES

SUMMARY

The first mention of Rivne (in Polish Rivne, in Russian Rovno) as a small rural settlement appears as early as 1283, but the status of a free town, according to the Magdeburg charter, was only granted in 1493. Its spatial development in these times is unknown but obviously the town had as a core an island-located wooden castle as well as an adjoined and also fortified city-part. The next two centuries was destructive for the town because of its permanent involvement in military events. In the 18th century in place of the old castle, Prince Lubomirski built a new palace, and a large park was on territory adjoining from the south. The very first town plan, as stated Polish author T. Stecki, was made by a certain Tousher, but now its location is unknown, it appears that it was lost. Nevertheless details of the old town-

planning are visible on the first preserved town-plans created at the end of the 18th century, soon after incorporating this town in the Russian Empire. The most informing among them is a plan under the title "Plan du Chateau, Jardins, Parc & d'une partie de la Ville de Rowno" made by architect J.J. Bourguignon. Design plans of the city, created later in the 19th c. on the basis of regular patterns, demonstrate spatial development of the city and at the same time, they show a gradual decline of the old princely palace with its parkland. The important factors of the town planning development in the 2nd half of the 19th century became, at first, the building of the Kyiv-Rivne-Brest transit road, and then the Zdolbunov-Rivne-Lutsik railway. Hence old cartography of the city enables us to trace its historical evolution.

Translation by the Author